

erőforrásokért, például a közegészségügyi, mezőgazdaság-fejlesztési, oktatási beruházásokkal.

Erős a nyomás a városi és falusi körzetek közötti szakadék oldaláról. Afrika 600 milliós lakosságának hatvan százaléka a falusi körzetekben él, ahol csak száz lakosra jut egy telefon. Ha a városok jobb infrastrukturális ellátásával segítik a gazdasági fejlődést, az elvonja az erőforrásokat a fejletlenebb vidéktől.

A számítógép-kapacitás szűkös, ezért korlátozni kell azok tevékenységét, akik egyáltalán hozzáférnek egy hálózati csomóponthoz. Ez a korlátozás gyakran úgy történik, hogy a felhasználónak fizetnie kell olyan szolgáltatásokért, amelyeket a gazdagabb országok felhasználói ingyen kapnak.

Tetézi a problémákat az emberi erőforrás hiánya, amelyet az „agyelszívás” súlyosbít. A fejlett országokban tanuló diákok igyekeznek ott maradni, ahol tanultak, a fejlődő országok szakembereinek nagy része a repatriált, akiknek hosszabb időbe telik beletanulniuk abba, hogy a fejletlen hazai környezetben dolgozzanak.

Következtetések

Félig üres a pohár, vagy félig tele van? A válasz szemlélet kérdése.

Félig már megtöltve látjuk, ha a fejlődés eredményeit nézzük: azt, hogy egyre több ország jut hozzá hálózati kapcsolathoz, egyre több könyvtárban van legalább egy CD-ROM rendszer, a multilaterális fejlesztési szervezetek egyre több információs infrastruktúra-fejlesztési projektet támogatnak, a nem kormányzati szervek egyre jobban bekapcsolódnak a hálózati szolgáltatások létrehozásába.

Félig még üresnek látjuk, ha a problémákat nézzük: azt, hogy a globális aránytalanságokat illetően nem látszik javulás, sőt, a szakadék szélesedik, a világ lakosságának egyre nagyobb része marad le a fejlődésben.

Félig üres a pohár, vagy félig tele van? A válaszunk csak az lehet, hogy folytatjuk erőfeszítéseinket a pohár megtöltésére.

/JACOBSON, T. L.: The electronic publishing revolution is not „global”. = Journal of the American Society for Information Science, 45. köt. 10. sz. 1994. p. 745–752./

(Válas György)

Eljött az idő a CD-ROM-kiadványok kölcsönzésére

A CD-ROM-kiadás robbanásszerű növekedése idején nem meglepő, hogy sok könyvtár gondolkodik lemezei kölcsönzéséről. Inkább az furcsa, hogy eddig szinte egy könyvtár sem vállalkozott erre. Kivétel a kanadai Ontario állambeli York városi közkönyvtárának Jane-Dundas fiókkönyvtára, amely az egyik első könyvtár, ahol CD-ROM-kiadványokat kölcsönöznek. 1992 novemberében 28 címből álló gyűjteményüket tették ilyen módon hozzáférhetővé, a címek száma azóta 34-re növekedett.

A CD-ROM-kölcsönzési projekt előnyei

- Mivel a könyvtár már 1982 óta kölcsönöz szoftvertermékeket, ennek természetes kiegészítése ez a szolgáltatás, amely kevesebb problémát jelent, mivel a CD-ROM lemezek tartósabbak, mint a hajlékonylemezek, s vírusokkal sem lehet megfertőzni őket.
- A szoftvergyűjtemény sok játékot, segédprogramot és hasonló anyagot tartalmaz, de faktografikus vagy szöveges információt alig, míg a CD-ROM-termékek sok szövegen alapu-

ló információt tartalmaznak (pl. indexelt bibliográfiai adatbázisokat, enciklopédiákat, szótárakat, napi- és hetilapok régi anyagát).

- A CD-ROM-kiadványok segítségével a folyóiratok hiányzó számai is bekerülnek a gyűjteménybe.
- Számos CD-ROM-termékben alkalmazott multimédia-megoldás olyan hatékony keresési lehetőségeket nyújt, amilyen a nyomtatott anyagok esetében nem lehetséges.

Állományépítési szempontok

A CD-ROM címek kiválasztásában többek között a következő szempontokat veszik figyelembe:

- Számíthat-e a kiadvány kellő érdeklődésre?
- A lemez tartalma informatív vagy oktatási? Az információk pontosak, megbízhatóak, naprakészek-e?
- Kellően felhasználóbarát-e a szoftver?
- Milyen keresési lehetőségek vannak?
- Tartalmaz-e multimédia-információkat a lemez?
- Milyen értéket jelenthet a lemez a potenciális használóknak? Hogyan viszonyul egymáshoz a használhatóság és az ár? (Pl. teljes szövegű vagy bibliográfiai adatbázist tartalmaz-e.)

A kölcsönzés szabályai

A CD-ROM-termékekre a szoftverkölcsönzés általános szabályai érvényesek. A kölcsönzőknek 18 év felettieknek kell lenniük, s érvényes olvasójeggyel kell rendelkezniük. A kölcsönzési idő egy hét, egyszerre három lemezt lehet kivinni. A gyűjtemény korlátai miatt nincs lehetőség előjegyzésre vagy hosszabbításra. A késés napi egydolláros büntetést von maga után, a megrongált vagy elvesztett tételekért a teljes árat ki kell fizetni. A kölcsönzőknek egy nyilatkozatot kell aláírniuk, amelyben vállalják, hogy nem másolják a szerzői jog alá eső anyagokat. Mindenesetre a fiókkönyvtár gyűjteményért felelős vezetője úgy véli, hogy bölcs dolog előzetesen egyeztetni a kölcsönzés lehetőségét a kiadóval.

A CD-ROM-ok feltárása

A gyűjtemény sajátos jellege miatt a CD-ROM-termékek nem szerepelnek a Dynix online katalógusban, csak egy mikroszámítógépes, időnként kinyomtatott speciális katalógusban.

A katalógustételek olyan sajátosságokat emelnek ki, mint a hardver- és szoftverkövetelmények és a tartalom, nem pedig olyan hagyományos elemeket, mint pl. a szerző. A gyűjtemény kis mérete miatt idáig nem volt szükség a tárgy szerinti feltárára.

Egy tétel a katalógusból:

CÍM:	SOFTWARE TOOLWORKS ILLUSTRATED ENC. 2. kiad. JELZET: CDR 1005JA-C
FORMÁTUM:	CD-ROM lemez (1), a telepítéshez mind 5,25-ös, mind 3,5-ös lemez alkalmas
KÖVETELMÉNY:	DOS 3.0 vagy magasabb, 512K RAM, VGA grafikus kártya csak a képekhez szükséges
SEGÉDLET:	1 db 72 oldalas felhasználói kézikönyv, 1 db licencszerződés
LEÍRÁS:	A Software Toolworks Illustrated Encyclopedia 21 kötetes enciklopédia, amely teljes szöveget, képeket, térképeket és hangot tartalmaz. A program könnyen telepíthető és használható. Meghallgathatja Martin Luther King, John F. Kennedy és mások beszédét.

A kölcsönzés adatai

A kölcsönzés igénye függ az olyan könyvtárhasználók számától, akiknek van otthon saját CD-ROM olvasójuk. A gyűjtemény igénybevétele jelentős volt. A kölcsönzők felnőttek, de kb. a felük fiatalabb gyermeke számára kölcsönözte a lemezeket. Az első évben 172 kölcsönzés volt, vagyis lemezenként átlagosan 7,1 kölcsönzés.

A legnépszerűbbek a shareware-ek, a játékok, valamint a szórakoztatást és az oktatást kombináló lemezek. 1992 novembere és 1993 októbere között az alábbiakat kölcsönözték ki a legtöbben:

- Multimedia Beethoven: Ninth Symphony (20),
- First Canadian Shareware (19),
- Sherlock Holmes Consulting Detective (17),
- Software Toolworks Encyclopedia (14),
- CD Game Pack (14),
- Microsoft Bookshelf (11).

Bár a gyűjteménynek több mint felét oktatási és referenzlemezek teszik ki, a játékokra arányaiban több kölcsönzés esik.

Ahogy egyre több CD-ROM olvasó lesz az otthonokban, a gyűjtemény is gyorsan növekszik. Másrészt a kölcsönzés lehetősége is hozzájárul ahhoz, hogy sokan CD-ROM olvasót vásároljanak.

A jövő kilátásai

A CD-ROM-kiadók örömmel, a reklám egy formájaként üdvözik lemezeik könyvtári kölcsönzését. Feltehetőleg ők is felismerik, hogy a kölcsönzés lehetősége jelentősen hozzájárul az otthoni CD-ROM olvasók számának növekedéséhez.

A Compton's New Media az egyik nagy CD-ROM-kiadó, amely elkötelezte magát a CD-ROM-termékek könyvtári kölcsönzése mellett. Az elmúlt években hirdették meg azt a programjukat, amelynek keretében csak kölcsönzési célra adnak el lemezeket könyvtáraknak. Az így beszerezhető címek száma tíztől (1700 dollárért) negyvenig (3800 dollárért) terjedhet.

A Compton's alelnöke és vezérigazgatója mondja: „A multimédia olyasmi, amit látni kell; a könyvtárak előzetes bemutatót fognak tartani a nagyközönség számára. A CD-ROM-kiadványok jelenlegi növekedési üteme és az előrejelzések szerint 1995-ben minden kilencedik családnak lesz CD-ROM olvasója. Elég CD-ROM hardver lesz az otthonokban és a vállalkozásoknál ahhoz, hogy igazolja a könyvtári kölcsönzési programot, amely egy egészen új réteget vonzhat a könyvtárba.”

Látható, hogy a CD-ROM-kiadványok kölcsönzése egyaránt hasznos a kiadónak és a könyvtárnak. Még egy kis minta alapján is világos, hogy a közönség örömmel fogadja az ilyen szolgáltatást. Az olvasók számának növekedésével csak növekszik az igény, a könyvtári használat támogatásával a kiadók saját piacaik építéséhez járulhatnak hozzá.

/NICHOLLS, P.: The time has come: Circulating the CD-ROM collection. = CD-ROM Professional, 7. köt. 3. sz. 1994. p. 46–54./

(Murányi Péter)